

УДК 346.544.2: 004.738.5

АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМ ЕЛЕКТРОННОЇ ПОДАТКОВОЇ ЗВІТНОСТІ

ANALYSIS OF WORLD EXPERIENCE IN INTRODUCTION OF TAX RETURN ELECTRONIC FILING SYSTEM

Трофименко О.Г.,

*кандидат технічних наук, доцент кафедри інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»*

У статті проаналізовано передовий досвід різних провідних країн щодо інформатизації відносин з платниками податків. Виявлено, що впровадження нових механізмів електронного звіту є безальтернативним і перспективним шляхом у розвитку процесів подання та оприлюднення фінансової звітності, що неодмінно сприятиме підвищенню рівня доступності, призведе до скорочення витрат та унеможливить корупційну складову. Автором конкретизовано пріоритетні напрями інформатизації фіскальної служби на сучасному етапі. Зазначено, що залучення позитивного зарубіжного досвіду податкової політики сприятиме співпраці з цими країнами та гармонізації із законодавством європейського співтовариства.

Ключові слова: інформатизація податкової системи, електронний документообіг, електронна форма подання звітності, електронно-цифровий підпис, фінансова звітність.

В статье проанализирован передовой опыт различных ведущих стран по информатизации отношений с налогоплательщиками. Выявлено, что внедрение новых механизмов электронного отчета является безальтернативным и перспективным путем в развитии процессов представления и обнародования финансовой отчетности, который непременно будет способствовать повышению уровня доступности, приведет к сокращению расходов и исключит коррупционную составляющую. Автором конкретизированы приоритетные направления информатизации налоговой службы на современном этапе. Указано, что привлечение положительного зарубежного опыта налоговой политики будет способствовать сотрудничеству с этими странами и гармонизации с законодательством европейского сообщества.

Ключевые слова: информатизация налоговой системы, электронный документооборот, электронная форма представления отчетности, электронно-цифровая подпись, финансовая отчетность.

The advanced experience on the informatization of relations with taxpayers in various leading countries is analyzed in this article. It is revealed, that the implementation of new mechanisms of electronic report is not alternative and promising way in the development of the process of filing and publication of financial statements, that will increase the level of accessibility and will reduce costs and eliminate corruption component. The author specifies the priority directions of the tax service informatization at the present stage. It is indicated, that the involvement of positive foreign experience of tax policy will promote cooperation with these countries and harmonization with the European Community legislation.

Key words: informatization of the tax system, document management system, electronic reporting forms, digital signature, financial statements.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації світової економіки для виходу України на світові фінансові ринки постала нагальна потреба реформування економіко-організаційного механізму функціонування фінансової системи з впровадженням новітніх інформаційних технологій. Проблеми запровадження в Україні електронного документообігу та автоматизованих інформаційних систем для забезпечення фінансової діяльності стають все більш нагальними. Вони набувають значної політичної та економічної ваги у зв'язку з розширенням використання інформаційно-комунікаційних технологій у суспільних відносинах, розбудовою систем електронних платежів, електронної торгівлі тощо.

З метою підвищення ефективності застосування в Україні систем електронного документообігу, оптимізації витрат на їх впровадження, утримання та вдосконалення, розширення кола їх користувачів доцільно вивчати зарубіжний досвід запровадження таких систем, аналізувати відмінності та особливості їх впровадження в інших країнах. Залучення позитивного зарубіжного досвіду податкової політики сприятиме співпраці з цими країнами і гармонізації із законодавством європейської спільноти. Особливої актуальності вищесказане набуло з часів обрання нашою державою зовнішньополітичним пріоритетом інтеграцію до ЄС.

Мета статті полягає в проведенні аналізу та узагальненні досвіду інших високорозвинених країн з організації безпосереднього технологічного обміну конфіденційною інформацією між підприємствами і державними органами по телекомунікаційних мережах, адже більшість розвинених країн вже перейшли до складання бухгалтерської і податкової звітності через Інтернет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу проблем формування та подання, представлення та опри-

люднення фінансової звітності в системі електронного документообігу присвячені наукові праці багатьох вчених-економістів: Ф.Ф. Бутинця, М.Р. Лучка, Б.І. Валуська, Й.Я. Даньків, С.М. Шуляренка, С.Ф. Голов, С. А. Діпаза, Р.Дж. Екклз, С.В. Івахненко, М.М. Самоздра, А.І. Сердюка, В. М. Жука, А. М. Новицького, Л. М. Очеретко, А. М. Собченка, О. М. Брадул, І. Й. Яремко та інших.

Висхід основного матеріалу. Переваги електронного документообігу над традиційним є безперечними, оскільки від дає можливість централізовано відслідковувати рух документів і копій організацій у реальному масштабі часу. Впровадження нових механізмів електронного звітування є безальтернативним і найперспективнішим шляхом у розвитку процесів подання та оприлюднення фінансової звітності, який неодмінно сприятиме підвищенню рівня доступності, призведе до скорочення витрат та унеможливить корупційну складову.

Незважаючи на суттєві відмінності законодавчих баз різних держав та притаманні кожній з них власні форми й методи адміністрування податків, процес обміну досвідом є потужним стимулом до пошуків раціонального зерна, що може прорости на вітчизняному ґрунті. Як свідчить історія успішного розвитку податкових відомств іноземних держав, зокрема колишніх радянських республік, нова якість стандартів ведення бізнесу безпосередньо залежить від готовності та здатності фіскальної служби до реформування. У цьому сенсі показовим є досвід запровадження реформ у країнах Балтії [1]. Головною умовою отримання у 2004 році членства ЄС для цих країн була модернізація податкової системи, зокрема повна інформатизація відносин з платниками податків. Відтак поступово функції адміністрування та контролю передавалися до центральних підрозділів податкових відомств і водночас скорочувався штат працівників. У регіонах залишилися тільки струк-

турні підрозділи, які виконують функцію суто обслуговування платників податків. Саме такий тип реформування фіскальної системи був обраний за перспективний і в Україні.

Кардинальне рішення про переведення платників на практично стовідсоткове подання звітності в електронному вигляді через Інтернет дозволило податковим службам кожної з країн Балтії сформувати багаторічну податкову історію своїх платників. Зараз це неабияк сприяє здійсненню оперативного та якісного взаємообміну необхідними даними як у межах країни, так і на території Єврозони [2]. Водночас платники охоче підтримали можливість безконтактного спілкування з податковою службою. Цікавим, з точки зору залучення досвіду, є те, що платникам податків надається можливість ознайомитися з фіскальними реєстрами платників податків не лише своєї країни, а й усього Євросоюзу.

Крім того, з 2010 року у Литві була впроваджена електронна система реєстрації компаній, що дозволило не лише позбавити підприємців і чиновників від паперової роботи, але й скоротило час реєстрації бізнесу до трьох робочих днів [3].

А найпрогресивніша європейська модель електронної держави була створена в Естонії завдяки впровадженню електронної реєстрації, що дозволило урізати до мінімуму адміністративні витрати, скоротивши час, необхідний для реєстрації, з п'яти днів до двох годин. Так, завдяки тому, що для онлайн-реєстрації естонської компанії достатньо мати електронне посвідчення особи – ID-карту, яку зобов'язані мати всі громадяни, і підключення до Інтернет, зараз через систему електронної реєстрації реєструються майже 100 % поданих на розгляд документів [4], хоча Закон Естонії про систему оподаткування дозволяє платникам податків самим обирати спосіб подання податкових декларацій. Крім того, ID-карти дозволили Естонії вперше в світі у 2005 році провести в онлайн-режимі електронне голосування громадян на виборах, а зараз за їх допомогою відбувається швидко і ефективно спілкування громадян з державою і місцевими самоуправами [5]. Все це неабияк поліпшило інвестиційну привабливість Естонії. Так, по даним Всесвітнього банку, Естонія у рейтингу легкості ведення бізнесу Doing Business 2015 зайняла 17-те місце, а це один з найкращих показників серед всіх пострадянських країн. До речі, Україна у цьому рейтингу посіла 96-те місце серед 189-ти країн світу, піднявшись на 16 позицій порівняно з минулим роком. Ця динаміка нашої країни за минулий рік зумовлена в основному поліпшенням критерію “оподаткування” (Paying Taxes) на 49 пунктів [6].

Ще кращі показники у рейтингу Doing Business 2015 серед пострадянських країн зайняла Грузія, яка посіла 15-те місце. Ця країна за останні десять років створила повністю електронну податкову систему, до того ж податкова і митна служби були поєднані, а з 28-ми податків залишили лише 6. У кожного платника в Грузії є електронна податкова облікова картка та електронний кабінет, в якому відображається вся інформація: декларації, податки, штрафи і пені. Якщо змінюються податкові норми або якісь порядки, платник бачить повідомлення відразу при вході до кабінету. У разі прострочення сплати система автоматично нараховує штраф і повідомляє про це платника. Оскільки з системою домовитися неможна, на відміну від інспектора, неможливою стала корупція і бюрократія. Крім того, електронні транспортні накладні дозволили стежити за рухом товарів по всій країні, не зупиняючи транспортні засоби, й оперативно реагувати у разі відсутності чи невідповідності накладної на певну машину. Ця система щомісяця дає до бюджету близько 40 млн. ларі (близько 300 млн. грн.) [7].

Досить цікавий і досвід інших країн, які запровадили електронну форму звітності [8]. Наприклад, у Словенії систему електронної податкової звітності спочатку вико-

ристовували лише для заповнення компаніями заявок на відшкодування ПДВ під час обміну товарами серед країн Європейського Союзу, а згодом – всі громадяни для декларування доходів. Крім того, система дає змогу фірмам з країн, що не є членами ЄС, зареєструватися і сплачувати ПДВ з онлайн-продажу для будь-якої країни Європейського Союзу, відповідно до директиви ЄС про електронну торгівлю [2]. До того ж в системі передбачено можливість здійснення різноманітних соціальних платежів: внесків медичного, пенсійного та соціального страхування, страхування на випадок безробіття, при чому здійснювати їх можуть як невеликі підприємства без власних бухгалтерських відділів, так і страхові компанії, і навіть урядові установи. Слід зазначити, що Державна податкова адміністрація Словенії безпосередньо не видає цифрових сертифікатів, а лише приймає їх. Видаються вони будь-яким з п'яти центрів авторизації, що діють у країні. У планах на найближче майбутнє – підтримка сертифікатів, виданих будь-яким центром сертифікації ЄС [8].

Служба доходів громадян Ірландії є повністю інтегрованою Інтернет-системою, яка дозволяє здійснювати електронне декларування та сплату різних податків і зборів (21 вид). Система забезпечує надійний захищений цілодобовий онлайн-доступ з використанням ключів для автентифікації і конфіденційності, здійснює миттєве повідомлення про операції, швидко обробку декларацій та видачу нарахунків, рахунків тощо до захищеної вхідної скриньки користувача.

Для електронного подання декларацій у Данії платники податків можуть скористатися на вибір: мережею Інтернет, електронною поштою або системою телефонного зв'язку. Для ідентифікації платника податків, за його бажанням, може використовуватись або електронний цифровий підпис або пін-код. Надати заяву щодо отримання цифрового підпису або пін-коду платник може через інформаційну сторінку митних і податкових органів. Сформований за заявою пін-код надсилається платнику податків поштою або СМС до мобільного телефону. Активація прикладного програмного забезпечення для використання електронного цифрового підпису здійснюється автоматично через Інтернет за вказаною у заяві електронною адресою. Немаловажним є те, що податкові декларації у Данії попередньо заповнюються податковими органами і надсилаються електронною поштою платнику або системою голосової відповіді для внесення можливих поправок [8]. А вже відкоригувати декларацію значно легше, аніж заповнювати її “з нуля”.

Аналізуючи досвід передових країн з провадження електронного звітування неможна не сказати про США, адже саме в цій країні вперше було апробовано подання податкової звітності по каналах зв'язку ще в 1986 році. Тодішній експеримент, проведений лише в трьох містах, виявився настільки успішним, що в 1988 році у програмі брали участь уже 14 штатів, а в 1998 році Конгрес США поставив за мету: до 2007 року 80 % усіх звітів має подаватися в електронному вигляді. Рішення підкріпили законодавчо: у 2006 році було видано постанови, які забороняли подавати деякі звіти іншим способом, ніж електронний. Так віднедавна юридичним особам, які мають понад 10 млн. \$ активів, ніяк не уникнути використання новітніх технологій в подачі фінансового звіту (раніше це поширювалося лише на осіб з кількістю активів у 50 млн. \$) [9].

У Франції при поданні звітності через Інтернет можна самостійно здійснити розрахунок своїх податків як на поточний період, так і на майбутній. В електронній системі передбачено низку додаткових сервісів: можна довідатися про стан свого податкового рахунку за останні три роки, одержати консультацію щодо заповнення податкових форм та ін. [10]. Наприкінці 2014 року Франція досідалась до багатосторонньої Угоди про обмін фінансовою інформацією (MCAA – Multilateral Competent Authority Agreement),

яку підписали 51 країна. Згідно цієї домовленості з вересня 2017 року передбачено автоматичний міждержавний обмін фінансовою інформацією, тобто банки, фінансові компанії та інвестиційні фонди і трасти зобов'язані інформацію про доходи від вкладів, дивідендів, про доходи від продажу активів і деяких видів страховок автоматично перенаправляти до податкових органів тих держав, де вони мешкають, дотримуючись при цьому законів про захист персональних даних. Це по суті покладе кінець банківської таємниці, але завдасть вирішального удару по транскордонному ухиленню від податків і офшорам [11].

Аналіз досвіду високорозвинених країн з організації електронного документообігу і створення електронних систем фінансової звітності безперечно доводить переваги електронного документообігу над традиційним, адже основною проблемою традиційної технології управління документообігом є практична неможливість централізовано відслідковувати рух документів організації в реальному масштабі часу. За останні декілька років наша країна має значні успіхи на ниві створення та популяризації централізованої системи подання електронних звітів. Саме це було відзначено у багатьох міжнародних економічних рейтингах [12], які є своєрідними барометрами інвестиційної привабливості країн. Швидкий і масовий перехід українських платників податків до електронного звітування не в останню чергу завдячує вільному і безкоштовному доступу до спеціалізованого програмного забезпечення для формування податкової звітності та безкоштовному отриманню сертифікатів відкритих ключів електронного цифрового підпису для ідентифікації платника. І, якби Україна зробила ці сервіси платними, як це роблять більшість країн, її успіхи були б набагато скромнішими. Та не можна самозаспокоюватись, адже для стимулювання інвестиційного клімату, спрямованого на зростання економіки, Україні треба не лише "триматися на плаву" усередині турнірних таблиць світових економічних рейтингів, а проводити велику роботу щодо покращення і спрощення податкових умов, реалізації заходів щодо детінізації економічної діяльності платників податків, вдосконалення електронних сервісів обслуговування і супроводу платників податків, приведення чинного законодавства до вимог сьогодення та гармонізації його із європейським законодавством.

На сьогодні на законодавчому рівні українським платникам податків вести облік в електронному вигляді сприяє низка нормативно-правових актів: Податковий кодекс України, Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», Закон України «Про електронний цифровий підпис», Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та ін. А для узгодження вітчизняного законодавства до загальноєвропейських вимог був прийнятий Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу».

Зважаючи на інтеграцію України у світову економіку, виникає необхідність вивчення зарубіжної практики скла-

дання електронної фінансової звітності та впровадження позитивного досвіду для подальшого реформування вітчизняної системи адміністрування податків. Саме тому пріоритетними напрямками розвитку Державної фіскальної служби (ДФС) України було визначено впровадження нових та вдосконалення наявних електронних сервісів обслуговування платників податків. В Плані роботи ДФС України на 2015 рік [13] передбачено не лише супроводження існуючого програмного та апаратного забезпечення із формування та подання до органів ДФС податкової звітності в електронному вигляді, а і впровадження та удосконалення електронних методів проведення камеральних перевірок, модернізацію програмного забезпечення з метою створення єдиного інформаційного простору для всіх учасників процесу митного контролю і митного оформлення товарів на зразок того, як це організовано у Грузії. Департамент розвитку митної справи зобов'язали у цьому році створити Концепцію розробки Єдиної автоматизованої системи митного оформлення та контролю. Крім того, заплановано заходи з трансформації існуючих національних транзитних даних (існуючі ІТ-системи) до структури європейської митної інформаційної системи NCTS (New Customs Transit System) у контексті приєднання до Конвенції про спільну транзитну процедуру та імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом – з іншого.

Всі ці заходи у діяльності фіскальної служби країни спрямовані, врешті речі, на отримання державою стабільних доходів, захищених від небажаних економічних коливань, та забезпечення справедливого і пропорційного розподілу податкового навантаження. Немаловажним перевагами автоматизації сфер діяльності ДФС є оперативність отримання і обробки електронних звітних даних, полегшення функцій контролю та аналізу, економія робочого часу і державних коштів.

Щоправда, нерозуміння викликає та особливість переходу до електронної безпаперової звітності в нашій країні, що зараз кожен з електронних документів чомусь на місцях вимагають дублювати декількома паперовими екземплярами. Мабуть це ганебне непорозуміння зумовлено заскорузлою специфікою нашого світогляду, і лишається сподіватися, що це явище тимчасове і скоро зникне. Адже саме вдосконалення та поширення систем електронного документообігу дозволить нашій державі наблизитися до світових економічних стандартів.

Висновки. На жаль, зараз в умовах політичної та економічної нестабільності використання сучасних технологій в органах ДФС стримується недостатнім фінансуванням, обмеженою кількістю спеціалістів у сфері інформаційних технологій, невирішеними проблемами розробки алгоритмів автоматизованого опрацювання поданої звітності і недостатнім рівнем підготовки користувачів інформаційних систем. А невпинний розвиток науково-технічного прогресу вимагає постійного вдосконалення автоматизованих систем електронного документообігу з метою аналізу економічних індикаторів для недопущення створення платниками податків схем мінімізації, тобто вживання для цього превентивних заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ:

1. Низова О. Реформування податкової системи – процес незворотній // Вісник податкової служби України. – № 28 (648). – С. 11 – 12.
2. Трофименко О. Г. Деякі аспекти інформатизації податкової служби України / О. Г. Трофименко, Н. І. Логінова // Актуальні проблеми держави і права. – Одеса: Юридична література, 2012. – № 65. – С. 379 – 384.
3. State enterprise centre of registers. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.registrucentras.lt/index_en.php?_kkd=en. – Назва з екрану.
4. e-Business Register. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ariregister.rik.ee>. – Назва з екрану.
5. Бизнес за рубежом: как открыть компанию в Эстонии. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ubr.ua/business-practice/own-business/biznes-za-rubejom-kak-otkryt-kompaniu-v-estonii-325282>. – Название с экрана.
6. Ease of Doing Business in Ukraine. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreconomies/ukraine>. – Назва з екрану.
7. Грузинский опыт удачной налоговой революции. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chp.com.ua/ail-news/item/30583>. – Название с экрана.

8. Міжнародний досвід реформування податкових систем: види податків та електронна звітність. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sta-sumy.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/arkhiv/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/mrdosvid>. – Назва з екрану.
9. А как в других странах? – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sbis.ru/ereport/countries#msid=s1421239504363>. – Название с экрана.
10. Запровадження електронної звітності: світовий досвід. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sta-sumy.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/elektronzvitn/?print>. – Назва з екрану
11. В Берлине провозгласили конец банковской тайны. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dw.de/в-берлине-провозгласили-конец-банковской-тайны/a-18028242>. – Название с экрана.
12. Трофименко О. Г. Сучасний рівень впровадження електронних сервісів обслуговування платників податків / О. Г. Трофименко, Н. І. Логінова // Актуальні проблеми держави і права. – Одеса: Юридична література, 2013. – № 70. – С. 236 – 242.
13. План роботи Державної фіскальної служби України на 2015 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sta-sumy.gov.ua/diyalnist/plani-ta-zviti-roboti/166710.html>. – Назва з екрану.